

ÁLLATCSONTLELETEK BALATONSZENTGYÖRGY-FALUVÉGI DŰLŐ 2. KÉSŐ RÉZKORI TEMETŐBŐL

GÁL ERIKA

A temető 73 sírja közül csupán négyből (5%) került elő állatcsontlelet. További kettő bizonytalan és nem szabályos temetkezés. Az alábbiakban a sírok részletes bemutatása következik. A leletek síronkénti összefoglalását, a nemzetközi szabványok szerint mérhető csontok biometriai adataival együtt, az *1. táblázat* tartalmazza.

Leírás

776. sír (ismeretlen rítusú): sok apró töredék szarvasmarha-agykoponyából.

779. sír (szórt hamvas): közepes termetű emlős valamely laposcsontjának három, kalcinálódott töredéke.

787. sír (urnás): szarvasmarha-fogkoronátöredék; közepes termetű emlős csípőcsonttöredéke; közelebből meghatározhatatlan emlős két különböző laposcsontjából egy, ill. hat töredék. A sírból előkerült összes csontlelet kalcinálódott.

1185. sír (strukturált depozitum): juh vagy kecske foggyökér a fogmederrel együtt, több kis kalcinálódott töredék formájában.

1217. bizonytalan korú emberi váz gödörben: szarvasmarhából a következő vázrészek: teljes singsont, kis területeken égésnyomokkal (*1. kép*); kézközépcsont proximális töredéke, comb- és sípcsontból két, ill. öt diafizistöredék, az egyik lábtőcsont (*centrotarsale*). A singsont elcsontosodási mértéke szerint egy legalább hároméves példányból származnak a csontok.

1218. a radiocarbon adatok alapján bronzkori emberi váz gödörben: szarvasmarhából egy majdnem teljes lapockacsont (három töredék formájában) és egy sípcsont proximális töredéke. Egy legfeljebb hároméves egyedből származnak.

Összegzés

Az állatcsontokkal összefüggésbe hozható temetkezések kis száma azt sejteti, hogy Balatonszentgyörgy-Faluvégi dűlő 2. késő rézkori temetőben a halottak mellé ritkán helyeztek állati eredetű ételadományt. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy szokványos régészeti állattani módszerekkel csak a csontot is tartalmazó húsdarabokat tudjuk azonosítani, az ún. lefilézett húsról nem kapunk információt. Utóbbiakat illetően az edények falán esetlegesen azonosítható zsírmaradványok elemzése lehet célravezető.¹

1. kép: Szarvasmarha-singsont égésnyomokkal az 1217. objektumból

¹ SURYANARAYAN *et al.* 2021.

1. táblázat: A Balatonszentgyörgy-Falunégyi dülő 2. késő rézkori temetőben talált állatsontleletek megoszlása és méretei.²
 Rövidítések: GL=legnagyobb szélesség; GB=legnagyobb szélesség; Bp=proximális szélesség; SB=legkisebb szélesség;
 SDO=a környéknyulvány legkisebb vastagsága

Str. szám No. of Str	Faj Species	Váztypus Bone Type	Vázrész Bone Part	Oldal Side	Méret (mm) Measurement (mm)			
					GL	GB	Bp	SB*
776	<i>Bos taurus</i> (Szarvasmarha; Cattle)	Koponya/Skull	Agykoponya/Neurocranium					
779	Közepes terméű emlős (Middle size mammal)	Lapocsont/Flat bone	Töredék/Fragment					
787	<i>Bos taurus</i> (Szarvasmarha; Cattle)	Fog/Tooth	Korona/Crown					
787	Közepes terméű emlős (Middle size mammal)	Medence/Pelvis	Csípőcsont/Ilium					
787	Meghatározhatatlan emlős (Unidentifiable mammal)	Lapocsont/Flat bone	Töredék/Fragment					
787	Meghatározhatatlan emlős (Unidentifiable mammal)	Lapocsont/Flat bone	Töredék/Fragment					
1185	Caprinae (Juh/kecske; Sheep/goat)	Állcsont vagy állkapocs / Maxilla or mandible	Foggyökér fogmederrel / Tooth root with alveolus					
1217	<i>Bos taurus</i> (Szarvasmarha; Cattle)	Singcsont/Ulna	Teljes/Complete	Bal/Sin	97,0		68,6	53,8
1217	<i>Bos taurus</i> (Szarvasmarha; Cattle)	Kézközépcsont/ Metacarpus	Proximális töredék/Proximal fragment	Bal/Sin			52,8	29,0
1217	<i>Bos taurus</i> (Szarvasmarha; Cattle)	Combcsont/Femur	Diáfízis/Diaphysis	Bal/Sin				
1217	<i>Bos taurus</i> (Szarvasmarha; Cattle)	Sípőcsont/Tibia	Diáfízis/Diaphysis					
1217	<i>Bos taurus</i> (Szarvasmarha; Cattle)	Középső lábőcsont/ Centrotarsale	Teljes/Complete	Bal/Sin		57,3		
1218	<i>Bos taurus</i> (Szarvasmarha; Cattle)	Lapockacsont/Scapula	Majdnem teljes/Incomplete	Jobb/ Dex				
1218	<i>Bos taurus</i> (Szarvasmarha; Cattle)	Sípőcsont/Tibia	Proximális töredék/Proximal fragment	Bal/Sin				

*SDO a singcsonton/SDO in ulna.

² DRIESCH 1976.

A négy temetkezés közül kettőbe (776. és 787.) szarvasmarhából (is) került melléklet. Ennek a fajnak a gyakoriságára utalnak a korabeli pilismaróti³ temető adatai is. Ezzel ellentétben a Budakalász-Luppa csárda badeni temető sírjaiban talált kevés, ételmellékletként azonosítható állatsont azt valószínűsíti, hogy ott a juh, kecske és a sertés képezték inkább a húsforrást, míg a szarvasmarha értékes, inkább csak áldozati céllal levágott állat lehetett.⁴ A balatonszentgyörgyi 779-es és 787-es temetkezésből azonosított „közepes termetű emlős” minden bizonnyal az előbb felsorolt kisebb patások valamelyike lehetett, az 1185-ös depozitumban pedig csak juh- vagy kecskekoponyából volt egy kevés kalcinálódott maradvány (1. táblázat).

Utóbbi objektum külön figyelmet érdemel, mivel emberi maradványokkal nem lehet egyértelműen összefüggésbe hozni, ugyanakkor a benne talált három töredékes edény önálló jelenségre utal. További érdekességként megjegyzendő, hogy fél méterre helyezkedett el a 780-as, kőpakolásos sírtól, de a két objektum kapcsolata sem bizonyítható. A nagyon kis mennyiségű, önmagában húsértéket nem képviselő állati maradványok – tekintettel az embercsontokkal megegyező égési nyomokra – származhatnak hamvasztásos temetkezésből. Viszont akár a halott mellé helyezték mint ételadományt a máglyára, akár hulladékként került közvetlenül a tűzbe, csak az erős hőhatást lehetett utólag meghatározni, az ég(et)és körülményei a múlt homályába vész.

A 776. temetkezésben talált szarvasmarha agykoonya-töredékek kivételével a vázrészek típusa – a hozzájuk tapadó izmok mennyiségi és minőségi jellemzői szerint – ételadományra utal. Ezzel ellentétben az említett koponya inkább rituális okból kerülhetett az elhunyt mellé, amint erre számos badeni temetőből ismert lelet következtetni enged. Alsónémediben a 3. sírba két ember, a 28. sírba egy ember mellé temettek két-két marhát.⁵ A budakalászi temető 3. sírja egy kettős szarvasmarha-temetkezést rejtett.⁶ A pilismaróti temető 399. sírjából szarvasmarhafogak, a 416. sírből szarvcsap került napvilágra.⁷ Utóbbi temető legfontosabb, szintén minden jel szerint szimbólumként értelmezhető archeozoológiai leletei a 434. sírből előkerült lócsontok (egymással ízesülő csigacsont és sarokcsont), melyek ezidáig az egyedüli, radiokarbonnal is keltezett rézkori lóleletek hazánkban.⁸ A szarvasmarha szimbolikus szerepe a temetőkön kívül több badeni telepen (pl. Budapest XVII. kerület Rákoscsaba-Major-hegy Dél,⁹ Balatonöszöd-Temetői dűlő¹⁰) is tetten érhető.

A balatonszentgyörgyi lelőhely esetében csupán az 1217-es és 1218-as települési gödrökben talált, a temetőhöz nem tartozó, nem szabályos temetkezésekben elhelyezett marhacsontokból lehetett a levágott állatok korcsoportjára következtetni. Ezek szerint fiatalabb, de akár már ivarérett, és többéves, tej- és trágyatermelés, igavonás és szállítás céljából is használható (másodlagos hasznosítás) példányokat egyaránt levágtak, minden bizonnyal az állomány bősége és az egyedek esetleges egészségi állapota szerint.

³ GÁL 2015, 368, 1. táblázat.

⁴ GÁL 2009, 373, 1. táblázat; 376.

⁵ KOREK 1951, 37–38, IX. táblakép 1; 39–40, XI. táblakép 1–2; KOREK 1980: 11, 2–3. kép.

⁶ GÁL 2009, 376.

⁷ GÁL 2015, 368.

⁸ GÁL 2015, 368–370, Fig. 1. 2–3.

⁹ CSIPPÁN 2019.

¹⁰ HORVÁTH 2012.

Irodalom

- CSIPPÁN 2019 CSIPPÁN PÉTER: Állattartók a neolitikumtól a késő bronzkorig. Esettanulmány Budapest XVII. kerület Rákoscsaba-Major-hegy Dél lelőhely állatsontleletei kapcsán. *Archaeologiai Értesítő* 144:1 (2019) 219–246.
<https://doi.org/10.1556/0208.2019.144.10>
- DRIESCH 1976 DRIESCH, ANGELA VON DEN: *A guide to the measurements of animal bones from archaeological sites*. Peabody Museum Bulletins 1. Cambridge (Mass.): Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University 1976.
- GÁL 2009 GÁL, ERIKA: Animal offerings from the Late Copper Age cemetery Budakalász-Luppa csárda. In: *The Copper Age cemetery of Budakalász*. Eds.: Bondár, Mária – Raczky, Pál. Budapest: Pytheas 2009, 371–378.
- GÁL 2015 GÁL, ERIKA: Animal bone remains from the Late Copper Age cemetery at Pilismarót-Basaharc. In: Bondár, Mária: *The Late Copper Age cemetery at Pilismarót-Basaharc*. Budapest: Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences 2015, 369–381.
- HORVÁTH 2012 HORVÁTH TÜNDE: Állati csontvázakat tartalmazó objektumok. In: *Balatonőszöd-Temetői dűlő őskori településrészei*. A középső rézkori, késő rézkori és kora bronzkori települések. Szerk.: Horváth Tünde. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézete 2012, 143–169.
<http://real.mtak.hu/2959/6/oszod.pdf>
(utolsó megtekintés: 2022. 07. 08.)
- KOREK 1951 KOREK, JÓZSEF: Ein Gräberfeld der Badener Kultur bei Alsónémedi. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1 (1951) 37–54.
- KOREK 1980 KOREK JÓZSEF: Alsónémedi történetének régészeti forrásai a honfoglalás koráig. In: *Alsónémedi története és néprajza*. Szerk.: Balassa Iván. Alsónémedi: Alsónémedi Községi Tanács VB 1980, 9–17.
- SURYANARAYAN *et al.* 2021 SURYANARAYAN, AKSHYETA – CUBAS, MIRIAM – CRAIG, OLIVER E. – HERON, CARL P. – SHINDE, VASANT S. – SINGH, RAVINDRA N. – O'CONNELL, TAMSIN C. – PETRIE, CAMERON A.: Lipid residues in pottery from the Indus Civilisation in northwest India. *Journal of Archaeological Science* 125 (2021) 105291.
<https://doi.org/10.1016/j.jas.2020.105291>